

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ГРОМАД У ПОЛТАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Актуальність теми дослідження. З прийняттям у другій половині 1980-х – на початку 1990-х рр. демократичного законодавства про свободу совісті та віросповідань і за відсутності дискримінації та переслідувань з боку держави кількість прихильників протестантських церков в Україні відчутно зростає. Вони задовольняють релігійні потреби значної кількості громадян. За даними Департаменту в справах державно-конфесійних відносин та забезпечення свободи совісті у 2011 р. в Україні зареєстровано близько 3176 релігійних організацій євангельських християн-баптистів та 1099 адвентистів сьомого дня. На Полтавщині віруючі протестантських конфесій існують з кінця ХІХ ст. і мають давні традиції розвитку. Сьогодні до обласного об'єднання євангельських християн-баптистів входить 81 громада і вони представлені майже в усіх містах і районах області. Адвентисти сьомого дня в Полтавській області мають 48 регіональних осередків. Як бачимо, протестантський світогляд охоплює значну частину населення області і все більше впливає на духовну сферу суспільства, а тому виникає потреба у вивченні історії протестантизму для осмислення феномену його популярності.

Стан розробленості теми в науці. Тривалий час дослідження протестантських конфесій в Україні не були пріоритетними, а вивчення їх окремих аспектів не є достатнім для формування цілісної наукової розробки. У релігієзнавстві проблемами протестантизму займалися Ю. Вільховий, В. Єленський, О. Лахно, В. Любащенко, С. Санніков, Р. Сітарчук, П. Яроцький. У їхніх працях визначені головні тенденції розвитку євангельських конфесій на українських землях, вивчено їх взаємовідносини з державою в різні періоди розвитку. **Разом з тим, поза увагою дослідників ще залишається діяльність протестантських організацій в окремих регіонах.** Тому метою цієї наукової розвідки є вивчення становища протестантських течій у Полтавській губернії на початку ХХ ст. Досягнення поставленої мети уможливіє вирішення таких завдань: простежити становлення протестантських організацій на Полтавщині та особливості їх розвитку в досліджуваний період.

Об'єктом вивчення є протестантські конфесії на теренах Полтавської губернії на початку ХХ ст. *Предмет наукової розвідки* – еволюція протестантських течій (адвентистів сьомого дня, баптистів та євангельських християн) у Полтавській губернії впродовж зазначеного хронологічного періоду. Основну джерельну базу наукової розвідки склали матеріали Центрального державного історичного архіву України (далі – ЦДА) та Державного архіву Полтавської області (далі – ДАПО). Аналіз

архівних фондів допоміг нам визначити основні тенденції розвитку протестантизму на Полтавщині, а прикінцеві висновки дослідження є науковою новизною.

Основний зміст статті. Процес зародження протестантського руху на Полтавщині не відображено у справах Державного архіву Полтавської області. Водночас відповіді на це питання знаходимо в «Полтавских епархиальных ведомостях», друкований орган Полтавського епархіального управління, які зберігаються у ДАПО. У джерелах початку ХХ ст. громади адвентистів сьомого дня, баптистів, євангельських християн класифікуються терміном «штунда». Це вносить певні труднощі у виокремлення тієї або іншої протестантської течії та з'ясування кількості їхніх послідовників. Лише після прийняття у 1905 р. та 1906 р. указів, спрямованих на утвердження віротерпимості та легалізацію релігійних громад, які відійшли від православ'я, на сторінках «Полтавских епархиальных ведомостей», починаючи з 1908 р., протестантські громади розділено на окремі конфесії. Відтоді в дописах, які вміщені на сторінках часопису, інформація про діяльність протестантів стала більш розширеною та конкретною. Так, за офіційними даними Полтавського епархіального правління поява протестантських громад у Полтавській губернії зафіксована у 1880-х рр.^[1] Причиною їх появи називається міграція робітників із сусідніх губерній та активна діяльність протестантських місіонерів. Так, із Київської губернії проповідники-протестанти прийшли в Золотоніський повіт (містечка Єреміївка, Іркліїв), із Харківської, Катеринославської та Чернігівської губерній протестантське віровчення проникає в села Костянтиноградського повіту (селища Ольховатка, Натальїне, Варварівка, Андріївка, Кобзівка).^[2]

Під час опрацювання архівних матеріалів ми з'ясували, що першими в Полтавській губернії, а саме у Костянтиноградському повіті, з'явилися громади баптистів.^[3] Тому появу перших баптистських віруючих на теренах Полтавщини ми відносимо до 1880-х рр. Відомостей про діяльність цих віруючих не залишилося. Відомо лише те, що невдовзі їх керівники виїхали на Кавказ. Це призвело до послаблення баптистських громад і перехід їх членів в альтернативні релігійні общини, які діяли паралельно й на той час. Частина віруючих-баптистів під впливом своїх колишніх керівників, які на Кавказі прийняли нове віровчення – ідеї єговістів-ільїнців, відійшла від баптистського світосприйняття й утворила громади суботників. Вони поширили свою діяльність у 17 парафіях Костянтиноградського повіту. Решта баптистів осіла в таких населених пунктах як Білухівка, Варварівка, Попівка і створили громаду євангельських християн. За інформацією повітового справника в 1913 р. ця громада нараховувала 50 сімей віруючих. Очолював її виходець із селян Онуфрій Козиренко – мешканець с. Варварівки. У його ж будинку віруючі збиралися на богослужіння. У донесеннях жандармерії зазначалося про відсутність

шкідливих впливів цієї «секти» на представників нижніх чинів (солдат), також не помічалось і ворожих виступів проти уряду.^[4]

За даними православної місії на початку ХХ ст. провідне місце у баптистському русі займав Кременчуцький повіт. Вважаємо, що це пов'язано з відвідинами у кінці 1850-х – на початку 1860-х рр. Кобеляцького, Кременчуцького та Полтавського повітів євангельського проповідника з Катеринославщини Сергія Циби^[5]. Його проповіді проголошені простою українською мовою привертали увагу багатьох слухачів. У зв'язку з найближчим розташуванням Кременчуцького повіту до Катеринославської губернії в ньому виявилась більшість послідовників євангельського вчення С.Циби, що дало поштовх для подальшого розповсюдження євангельського руху в повіті. Саме в Кременчуці баптисти з'явилися на початку ХХ ст., коли була організована громада й облаштований перший баптистський храм на Полтавщині. Першим проповідником віри у місті стала Агрипина Овчаренко, уродженка м. Знам'янки Єлисаветградської губернії. А. Овчаренко оселилася у місцевої жительки Євдокії Павлівни Сіора яка прийняла від неї баптистське віросповідання. Спершу на проповіді Є. Сіора запрошувала своїх родичів і знайомих. Проте згодом кількість віруючих почала зростати за рахунок новоприбулих осіб, які виявили інтерес до нового віровчення. Організація почала зростати швидкими темпами й загартовуватися духовно.^[6]

У 1913 р. число віруючих досягло 50 осіб.^[7] На той час очолював кременчуцьку громаду Зіновій Павленко на прізвище Філька – житель с. Драбівки. До кременчуцької громади баптистів також належали групи віруючих сіл Максимівки та Піщаного. Відповідно до вимог, викладених у «Правилах для влаштування сектантських релігійних зібрань»^[8] (перекл. з російської) (1910 р.), ці громади не мали необхідної кількості віруючих (25 осіб) для отримання дозволу на проведення молитовних зборів. Зокрема, громада баптистів с. Максимівки нараховувала 19 віруючих, а с. Піщаного – 14. Тому офіційно вони були приєднані до громади м. Кременчука, а неофіційно молитовні зібрання проводилися окремо за місцем проживання. Віруючі відвідували кременчуцьку общину раз на місяць для здійснення обряду хлібопереломлення та на релігійні свята.^[9]

Баптисти м. Кременчука займалися активною місіонерською роботою, що призводило до збільшення числа віруючих. Звичайно, це викликало невдоволення православного духовенства, яке вимагало від світської влади рішучих заходів, направлених на зниження прозелітизму й обмеження діяльності громади баптистів. Зокрема, православною місією було зафіксовано, що на початку Першої світової війни кременчуцькі баптисти кілька разів зустрічалися із солдатами 26 та 27 запасних батальйонів, які стояли під Кременчуком, тому віруючим були висунуті звинувачення в антимілітаристській пропаганді. Певна річ, у ті буремні часи такі дії були кваліфіковані як державна зрада і у зв'язку з цим місцевою владою був закритий молитовний будинок і висланий із Кременчука пресвітер Філька.^[10] Обезглавивши громаду, місцеве керівництво сподівалося

на її самоліквідацію. За нашим переконанням, віруючі спочатку продовжували таємно збиратися на богослужіння по квартирах своїх одновірців у Кременчуці, а згодом приєдналися до громади с. Максимівки. Як свідчать матеріали православної місії, у 1915 р. громада баптистів с. Максимівки мала дозвіл на проведення молитовних зібрань. Максимівська громада могла отримати дозвіл на проведення богослужінь за умови збільшення кількості віруючих, що було цілком можливим після приєднання кременчуцьких баптистів.

У Полтаві баптисти з'явилися на початку ХХ ст. і першим проповідником цього віровчення був служитель Діденко (на жаль, його ім'я не вдалося встановити) з Харкова. Невдовзі також із Харкова переїхав інший служитель - Володимир Ястремський із сім'єю. Він оселився на квартирі повул. Рогізній у будинку віруючих-баптистів Трохима та Зінаїди Бондаренко. В. Ястремський влаштувався працювати на Полтавський тепловозоремонтний завод, де й розпочав свою місіонерську діяльність,^[11] як засвідчують архівні джерела, в першу чергу серед працівників станції Полтава-Південна. Так, до полтавської громади баптистів належали залізничники: Юхим Хряпко – мастильник; Семен Щербань – слюсар; Тихін Могила – помічник машиніста паровоза; Назар Щербань – провідник; Тихін Твердохліб – кондуктор; Трохим Бондаренко – машиніст паровоза.^[12] Перші зібрання баптистів проходили таємно у передмістях, зокрема таких, як Климівка, Павленки, а влітку навіть по лісах навколо Полтави. Регулярні зібрання общини почалися з 1907 р., на які запрошували тільки тих, кому вже розповідали про євангельське віровчення, і тих, хто не виявляв ворожості до так званої «нової релігії». Начальник Полтавського губернського жандармського управління в своєму звіті від 30 серпня 1913 р. у Департамент поліції Міністерства внутрішніх справ повідомляв, що у 1913 р. полтавська громада баптистів нараховувала близько 27 членів.^[13] За даними полтавського поліцмейстера в 1915 р. до полтавської громади входило щонайменше 6 сімей віруючих: Бойка Андрія, Сліпка Івана, Мирошніченка Микити (козаків); Чуба Андрія, Бондаренка Трохима (міщан) та селянина Ніконова Олексія.^[14] На нашу думку, ці цифри можуть бути применшені, оскільки до 1917 р. громада не була зареєстрована, а відтак обліком віруючих ніхто не займався. Тому встановити точну кількість послідовників баптизму в місті дуже складно.

У 1916 р. на богослужіння віруючі збиралися у святкові дні та неділю, священнодійства проходили у будинку Т. Бондаренка на Острівці (в районі сучасного Південного залізничного вокзалу). Для створення піднесеної атмосфери на молитовних зборах і для залучення неофітів був організований церковний хор, першим регентом якого був Т. Бондаренко. Ми вже зазначали, що община не була зареєстрована, тому зібрання проводилися без належного дозволу, через що діяльність баптистів підлягала постійному контролю з боку місцевої влади. Постійний поліцейський нагляд був викликаний і тим, що, крім місцевих жителів, молитовні збори відвідували іноземні військовополонені, які знаходилися в Полтаві. Наприклад,

постійними учасниками зібрань віруючих були четверо баптистів-австрійців начолі з Яном Штефко. Вони жили й працювали в будинку генерала Ждановича на Паняньській горі, № 9–11 (нині вул. Панянка). Крім будинку Т. Бондаренка полоненні австрійці відвідували квартиру вчителя гімнастики другої Полтавської чоловічої гімназії Пільного та вчителя музики Ліжка (на жаль, не вдалося встановити їхніх імен), які проживали по Київському провулку в будинку Шалека № 20 (на жаль, встановити місцезнаходження вулиці нам не вдалося).^[15] Це свідчить про те, що баптисти мали кілька адрес для проведення молитовних зібрань. Гадаємо, що вони там збиралися коли на постійному місці проводити богослужіння було небезпечно. В. Ястремський очолював громаду до 1917 р., потім повернувся до Харкова. На його місце Всеросійський Союз християн-баптистів призначив випускника трирічної духовної школи проповідників у м. Лодзь Романа Дем'яновича Хомяка. За його керівництва полтавська громада була зареєстрована в місцевих органах влади та кількісно зросла до 200 осіб.^[16]

За інформацією Полтавського єпархіального управління на початку ХХ ст. у Полтавській губернії найактивніше баптистські проповідники працювали в таких населених пунктах, як Іркліїв, Маліївка, Старе, Кременчук, Максимівка, Секиренці, Бориспіль і Куземине. У Власівці, Іркліїві та Максимівці вони мали дозвіл на проведення молитовних зборів, а в інших місцях зібрання проводилися напівлегально. Основними методами поширення вчення були молитовні збори, розповсюдження літератури, приватні бесіди та ін. На думку православного духовенства, «особливо небезпечними сектантами» були ремісники, бо, постійно спілкуючись із православними, вони своїми повчаннями ставили під сумнів правильність догматики православ'я. У цілому на 1 січня 1916 р. у Полтавській губернії кількість послідовників віровчення баптистів та євангельських християн сягала близько 465 осіб, їхня діяльність поширювалася на всю губернію.

Наприкінці ХІХ ст. у Костянтиноградському повіті з'явилися адвентисти. Іполит Пількевич, під ім'ям «Опалита» (мабуть, так його називали місцеві жителі – Ю. З.), приховуючи свою приналежність до адвентизму став одним із керівників місцевих «сектантів». І. Пількевич – міщанин Сквирського повіту Київської губернії. Його батьки, етнічні німці, спочатку мешкали неподалік Херсону, а потім переїхали у Сімферополь.^[17] Найвірогідніше він розгорнув свою місіонерську діяльність серед громад суботників, оскільки у них з адвентистами є деякі спільні основи віровчення. Наприклад, єдине джерело віри — Священне Писання, віра в Тисячолітнє Царство, святкування суботи замість неділі, непоклоніння святим, смерть душі, відкидання церковної обрядовості, негативне ставлення до військової служби та ін. Чи не єдиним спірним питанням між двома громадами стала проблема сплати десятини суботниками, оскільки це одна з визначальних умов, яка була обов'язковим елементом віри адвентистів. Частина суботників прийняла вчення І. Пількевича й трансформувалися в громади адвентистів.

Відтоді Костянтиноградський повіт став головним осередком адвентизму в губернії. Він закріпився в таких населених пунктах як Андріївка, Зачепилівка, Мажарка, Микільське.

У Полтаві появу адвентистських віруючих відносять до 1908 р. За твердженням В. Джулая, до приїзду І.Пількевича (вересень 1908 р.) у Полтаві вже мешкала сім'я Воскобойнікових, які були адвентистами. У будинку Воскобойнікова щоп'ятниці збиралася група віруючих (мабуть, це були люди наближені до родини Воскобойнікова, наприклад, куми чи сусіди) для читання та обговорення Біблії.^[18] Хоча, у Полтаві вже існувала група віруючих-адвентистів, однак організованої громади у місті ще не було. Перші згадки про адвентистів архівні джерела фіксують у 1909 р., а перше офіційне зібрання адвентистів у місті відбулося 4 жовтня 1909 р., яким керував І. Пількевич.^[19] У результаті активної проповідницької й місіонерської роботи кількість віруючих зросла і весною 1910 р. у місті була організована громада з 12 членів, що для адвентистів було значною цифрою.^[20] В тому ж році відбулося перше хрещення новоприбулих, після якого в громаді офіційно нараховувалося 15 осіб.^[21] На початку 1911 р. І. Пількевич був змушений відбути до Київської губернії аби постати там перед судом, оскільки йому були висунуті звинувачення в пропаганді, яка прирівнювалася до богохульства.

Полтавську громаду очолив інший проповідник П. А. Свірідов. Перше зібрання громади з новим пресвітером відбулося 11 лютого 1911 р. Період його керівництва супроводжувався постійними конфліктами з поліцією, що призводило до незмінних заборон на проведення молитовних зборів. У 1913 р. пресвітером громади став І. Воскобойніков і за його керівництва у громаді нараховувалося близько 10 членів. Окрім сім'ї Воскобойнікова, до громади належали: козаки Климко Степан, Хоменко Іван, Коломієць Петро; козачка Піскунова Марія; селянки Глаголева Ірина та Гапонова Марія.^[22] Молитовні збори громади проходили без належного дозволу переважно у будинку Піскуна на вул. Зіньківській і в с. Залініному (нині – Лісок).^[23] У місіонерській роботі І. Воскобойнікову допомагав С. Климко. Вони разом відвідували своїх однодумців, які проживали у навколишніх селах, керували їхніми молитовними зборами, проводили бесіди і поширювали адвентистську літературу: журнали «Блага вість» та «Маслина», книги та брошури Гамбурзького Трактатного Товариства.^[24] Завдяки їхній місіонерській роботі поступово збільшується число прибічників цього віровчення.

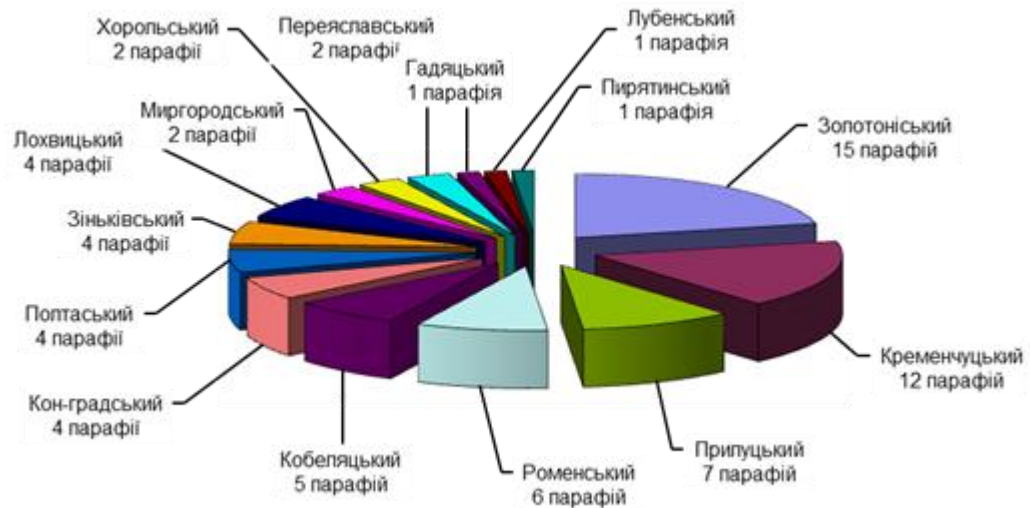
Підчас дослідження ми зіткнулися з діаметрально протилежними даними про кількість адвентистських віруючих. За твердженням Р. Сітарчука, у 1911 р. кількість адвентистів в Полтавській губернії становила 269 осіб. Динаміка їх зростання була такою: у 1905 р. в губернії нараховувалося 46 осіб, у 1906 р. їх кількість збільшилася на 24 особи, у 1907 – на 47, у 1908 – на 52, у 1909 – на 36, у 1910 – на 31, у 1911 – на 33.^[25] У звіті Російського уніону на 31 березня 1911 р. в Малоросійському полі (Київська, Подільська, Полтавська, Чернігівська та Харківська губернії)

нараховувалося 20 громад і груп із 526 членами.^[26] За інформацією місцевої єпархії, у 1915 р. кількість послідовників віровчення адвентистів склала 37 осіб у 9 парафіях Полтавської губернії. За 1915 р. їх кількість збільшилося на 9 осіб: 5 приєдналися із общин суботників (с. Андріївка та с. Микільське) та баптистів (с. Кохнівка), а 4 – з парафії Покровської церкви м. Полтави.^[27] Виникнення цих розбіжностей є наслідком того, що адвентистські громади діяли конспіративно, тому встановити точну кількість послідовників цієї течії досить складно. Ми схиляємося до даних Полтавського єпархіального управління, оскільки у 1915 р. православною місією була проведена робота з обліку віруючих інославнох конфесій у Полтавській губернії. Її результати наступного року були надруковані в «Полтавских єпархиальных ведомостях», якими ми послуговуємося у дослідженні.

Судячи з публікацій в офіційній періодиці, великого занепокоєння у представників влади викликало зміцнення становища громади адвентистів у губернії. Тому проти адвентистів було проведено кілька заходів зорієнтованих на підрив їхньої діяльності. Наприклад, у лютому 1913 р. проти пресвітера полтавської общини адвентистів І. Воскобойнікова була порушена кримінальна справа. Йому висувалися звинувачення у схилянні одного із нижчих чинів Єлецького піхотного полку до невиконання своїх обов'язків. Підчас розслідування з'ясувалося, що в діях І. Воскобойнікова не було складу злочину, передбаченого 5 п. 129 ст. Кримінального кодексу, а тому справу було закрито^[28]. Цей випадок ілюструє спланований захід місцевої влади проти адвентистів, адже арешт пресвітера міг призвести до занепаду громади.

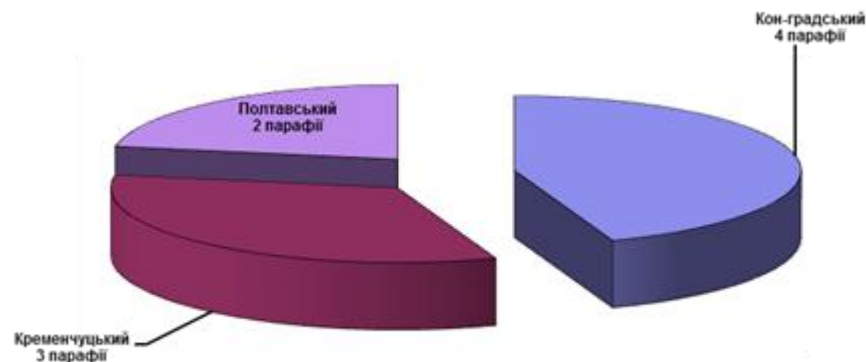
Водночас Полтавським єпархіальним управлінням були заплановані заходи, які були направлені проти діяльності так званих «сектантів», у першу чергу проти релігійних громад протестантських конфесій (адвентистів, баптистів, євангельських християн), які існували у губернії. Було заплановано проведення 40 лекцій про боротьбу з інакомисленням, читання яких намічалось на червень 1914 р. у м. Полтаві. Вони охоплювали такі питання: характеристика організацій «сектантів», бесіди про правильне харчування, шлюб та інші морально-етичні та релігійні цінності. Однак ці заходи не принесли місцевій владі бажаних результатів, оскільки громади протестантів діяли в Полтавській губернії і в наступні роки.

Висновки. Підводячи підсумки нашої наукової розвідки, зазначимо, що на початку ХХ ст. у Полтавській губернії протестанти були представлені громадами адвентистів сьомого дня, баптистів та євангельських християн. Найпоширенішими були громади баптистів та євангельських християн.

Як свідчить діаграма, вони розгорнули свою діяльність у 70 парафіях, тобто євангелісти проживали в усіх повітах Полтавської губернії. Загальна кількість баптистів становила близько 465 осіб. Росту кількості віруючих цієї конфесії сприяли такі чинники: злагоджена робота проповідників, книгонош, місіонерів; сприйняття православним населенням основ віровчення баптистів (віри у Триєдиного Бога, у божественне походження Ісуса Христа, у безсмертя душі); спрощений процес культу, більш демократичні порівняно з православними засади церковного життя; проведення богослужінь українською або російською мовами.

Громади адвентистів діяли у 9 парафіях Полтавської губернії:

Осередком адвентизму був Костянтиноградський повіт, де віруючі мешкали у таких населених пунктах як Андріївка, Зачепилівка, Мажарка, Микільське. Основним джерелом поповнення адвентистських громад новими членами стали громади суботників, які з адвентистами мали деякі спільні засади віровчення. Частина громад суботників повністю трансформувалися в організації адвентистів. Кількість їх членів досягла 37 осіб, що для цієї конфесії було значною цифрою. До причин поширення течії можна віднести й ті, що мали місце і в баптистів. Водночас адвентисти вирізнялися більшою новизною, а також і кардинальністю віровчення. Це приваблювало одних adeptів, інших навпаки - відштовхувало. Тому варто зазначити і ті причини, які негативно позначилися на розповсюдженні адвентистського руху.

Головною причиною малочисельності адвентистських громад було питання сплати десятини новонаверненими членами, оскільки це - одна з головних умов буття в конфесії, яка є обов'язковою частиною віровчення адвентистів. Власнеця умова й не сприймалася віруючими, які звикли до добровільних пожертвувань на користь церкви.

Відтак зазначимо, Полтавщина не стояла осторонь євангельського руху, який охопив Україну у другій половині XIX ст. У Полтавській губернії з кінця XIX ст. до 1917 р. від православ'я відпало близько 500 осіб. Для традиційно православної Полтавщини це число було значним. Закладена на початку XX ст. тенденція до зростання протестантського руху зберігається й до сьогодні.

Досліджуване у статті питання пов'язане з подальшим вивченням еволюції протестантизму в Полтавській губернії на початку XX ст. у контексті державно-конфесійних відносин.

А н о т а ц і ї

Стаття Зенько Юлії Олександрівни «Діяльність протестантських громад у Полтавській губернії на початку ХХ ст.» присвячена проблемі еволюції протестантизму у Полтавській губернії на початку ХХ ст. На основі опрацювання бібліографічної бази та архівних матеріалів визначено: шляхи проникнення протестантського віровчення, географію їхнього розповсюдження, особливості розвитку релігійних громад, прізвища лідерів релігійних угруповань, приблизну кількість осіб відпавших від православ'я.

Ключові слова: адвентизм, баптизм, віровчення, конфесія, протестантизм, Полтавська губернія, релігійна громада.

Статья Зенько Юлии Александровны «Деятельность протестантских общин в Полтавской губернии в начале ХХ в.» посвящена проблеме эволюции протестантизма в Полтавской губернии в начале ХХ

в. На основе обработки библиографической базы и архивных материалов определены: пути проникновения протестантского вероучения, географию его распространения, особенности развития религиозных общин, фамилии лидеров религиозных группировок, примерное количество лиц отпавших от православия.

Ключевые слова: адвентизм, баптизм, вероучение, конфессия, протестантизм, Полтавская губерния, религиозная община.

The article by Zen'ko Yulia Oleksandrivna "The activity of protestant communities in Poltava province at the beginning of the XXth century" deals with the problem of evolution of Protestantism in Poltava province at the beginning of the XXth century. On the basis of the thoroughly studied bibliography and archive materials the authoress identified the ways of protestant religious doctrine penetration, the geography of its spread, the peculiarities of the religious communities' formation and functioning, the surnames of the religious groups' leaders, the approximate quantity of people who had given up orthodoxy.

Key words: Adventism, Baptist doctrines, religious doctrine, confession, Protestantism, Poltava province, religious community.

---

* Зенько Юлія Олександрівна – аспірантка кафедри історії України Полтавського Національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

[1] Полтавские епархиальные ведомости (далі – ПЕВ). – 1901, № 12. – С. 568.

[2] Там само. – С. 568–569.

[3] ПЕВ - 1910, № 5. - с. 362-366.

[4] Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДІАУ). – Ф.320. – Оп. 1. – Спр 1296. – Арк.40.

[5] Іваськів Й. Український народ і християнство: Історичний нарис. – Х., 2005. – С. 197.

- [6] Полтавське обласне об'єднання церков [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: http://baptizm400.org/almanah/index.php?option=com_content&view=article&id=61:2010-01-11-21-25-18&catid=53:2010-01-10-22-38-05&Itemid=110/
- [7] ЦДІАУ. – Ф.320. – Оп. 1. – Спр 1296. – Арк.30.
- [8] Головащенко С. И. История евангельско-баптистского движения в Украине. – Одесса, 1998. – С. 223.
- [9] ЦДІАУ. – Ф.320. – Оп. 1. – Спр 1296. – Арк.25.
- [10] ПЕВ. – 1916. – №12. – С.914–915.
- [11] ЦДІАУ. – Ф.320. – Оп. 1. – Спр 1296. – Арк.24.
- [12] Там само. – Арк.21
- [13] Там само. – Арк.22.
- [14] ЦДІАУ. – Ф.323. – Оп. 1. – Спр 136. – Арк.23.
- [15] ЦДІАУ. – Ф.323. – Оп. 1. – Спр 228. – Арк.5.
- [16] Історія Полтавської громади баптистів. Доповідь В.Антонюка на святкуванні 100-річчя церкви ЄХБ в Полтаві [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <http://www.spasinnia.org/en/reading-room/articles/175-2010-07-05-05-46-36.html>.
- [17] Сітарчук Р.А. З історії адвентистів сьомого дня в Полтаві. – Полтава-Київ, 2007. – С. 8.
- [18] Джулай В. Дом на камне. – К., 2003. – С.9.
- [19] ПЕВ. – 1909. – № 30. – С.1203.
- [20] Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). – Ф. 4085. – Оп. 15. – Спр. 8. – Арк.35..
- [21] Сітарчук Р.А. Перша громада адвентистів у Полтаві. // Історична пам'ять. – 2007. – № 1. –С.141.
- [22] ЦДІАУ. – Ф. 323. – Оп. 1. – Спр 136. – Арк.24.
- [23] Сітарчук Р.А. З історії адвентистів сьомого дня в Полтаві.– С. 19.
- [24] ПЕВ. – 1916. – №12. – С.917.
- [25] Сітарчук Р.А. З історії адвентистів сьомого дня в Полтаві. – С.14.
- [26] ПЕВ. – 1912. – № 12. – С. 771.
- [27] ПЕВ. – 1916. – №12. – 917.
- [28] ДАПО. – Ф. 138. – Оп. 1. – Спр. 73. – Арк. 8.